

ТЕРЯНІК ДІАНА, здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛУГОВА ОЛЬГА**, к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

ОБЛІКОВО-ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ТА СПИСАННЯ БЕЗНАДІЙНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Повномасштабна війна, порушення логістичних ланцюгів та економічна нестабільність призвели до суттєвого погіршення платоспроможності контрагентів, що безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності сільськогосподарських товаровиробників. У таких умовах зростає потреба в чіткому розумінні обліково-податкових механізмів роботи з боргами, які втратили перспективу погашення.

Згідно з НП(С)БО10 «Дебіторська заборгованість» [1], безнадійною визнається поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Податкове законодавство доповнює цей перелік такими підставами, як: ліквідація боржника, недостатність майна, яке звернуто на стягнення, або формажорні обставини (війна, стихійне лихо), що унеможливили виконання зобов'язання. Саме остання підстава набула особливого значення для аграріїв після 2022 року.

В обліковій практиці визнання заборгованості безнадійною тягне за собою процедуру її списання з балансу, що безпосередньо пов'язано з наявністю та достатністю раніше створеного резерву сумнівних боргів. Якщо підприємство формувало такий резерв, безнадійна заборгованість списується за рахунок нього. У разі його відсутності або недостатності, сума безнадійного боргу відноситься на інші операційні витрати. Це створює суттєві ризики для фінансової стійкості, особливо для сільськогосподарських підприємств, діяльність яких залежить від сезонності та коливань цін на агропродукцію. Для цілей оподаткування податком на прибуток суми безнадійної заборгованості можуть бути включені до складу витрат, але з певними застереженнями, визначеними ПКУ. Зокрема, платники податку, які застосовують податкові різниці, зобов'язані збільшити фінансовий результат на суму витрат від формування резерву сумнівних боргів, але можуть зменшити його на суму фактично списаної безнадійної заборгованості (за умови, що вона відповідає визначеним критеріям). Це створює часові розриви та вимагає ведення окремого податкового обліку.

Для оцінки масштабів проблемної заборгованості доцільно використовувати показник частки непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі, який опосередковано відображає загальний рівень фінансових труднощів позичальників, включаючи аграрні підприємства. Хоча цей показник стосується банківських установ, динаміка NPL є надійним індикатором стану платоспроможності реального сектору економіки, оскільки він акумулює інформацію про прострочення за кредитами, отриманими підприємствами.

Аналіз динаміки цього показника за 2021-2025 рр. свідчить про значні коливання (табл. 1), що дозволяє простежити кореляцію між макроекономічною ситуацією та якістю дебіторської заборгованості в цілому.

Таблиця 1 – Динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) в банківській системі України у 2021-2025 рр.

Рік	Частка NPL, %	Характеристика періоду
2021	30	Докризовий рівень, поступове очищення портфелів
2022	38-40	Різке зростання через початок повномасштабної війни
2023	37-38	Стабілізація на високому рівні, адаптація бізнесу
2024	32-34	Скорочення частки завдяки зростанню нових кредитів
2025	13,9	Історичний мінімум, відновлення платоспроможності

Джерело: складено автором за даними [2, 3]

Як видно з наведених даних, пік проблемної заборгованості припав на 2022 рік, що об'єктивно пов'язано з воєнними діями та тимчасовою окупацією територій. Саме в цей період перед бухгалтерами аграрних підприємств постало складне завдання ідентифікації безнадійних боргів та формування резервів. З 2024 року спостерігається позитивна тенденція до зниження частки NPL, яка у 2025 році сягнула рекордно низького рівня, що свідчить про поступове відновлення економіки та адаптацію бізнесу до роботи в нових умовах.

В обліково-податковому контексті списання безнадійної дебіторської заборгованості для аграріїв ускладнюється кількома факторами. По-перше, необхідність документального підтвердження факту безнадійності (форс-мажор, ліквідація боржника, закінчення строку позовної давності) в умовах війни часто є проблематичною. По-друге, існують розбіжності між бухгалтерським та податковим обліком щодо формування резерву сумнівних боргів та включення списаних сум до витрат або податкового кредиту. Зокрема, для цілей оподаткування податком на прибуток підприємства коригують фінансовий результат на різниці, передбачені ПКУ. Витрати на формування резерву сумнівних боргів у податковому обліку, як правило, не визнаються, що призводить до тимчасових податкових різниць.

Таким чином, динаміка безнадійної заборгованості в Україні у 2021-2025 роках мала кризовий характер з подальшим відновленням. Для аграрних підприємств це означає необхідність ретельного аналізу контрагентів, посилення претензійно-позовної роботи та чіткого дотримання норм бухгалтерського і податкового законодавства при списанні боргів. Подальшого вдосконалення потребують механізми визнання безнадійної заборгованості, особливо в частині спрощення документообігу для підприємств, що постраждали від війни.

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>

2. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

3. Кредити зростають, проблемні борги падають: що відбувається з банками України. *7eminar*. URL: <https://7eminar.ua/news/17516>

